

Κάθομαι μόνη στο πεζούλι, πλάι στις παλιές βρύσες που σκουριάζουν αχρησιμοποίητες από τότε που στο σχολείο τοποθετήθηκαν οι ψύκτες. Ο χώρος, παρ' ότι ανοιχτός, μένει κρυμμένος πίσω από τα παλιά «αποχωρητήρια» με τις τούρκικες καφετιές τουαλέτες. Όσα παιδιά θέλουν να καπνίσουν μια κλεφτή τζούρα στο διάλειμμα κρύβονται πίσω από τις καινούριες τουαλέτες που είναι στριμωγμένες στη βορεινή γωνία του πέτρινου προαυλίου. Κανένας δεν έχει λόγο να έρχεται εδώ, κι έτσι αυτό το παλιό πεζούλι γίνεται το σύντομο καταφύγιό μου στα μεγάλα, τα δεκάλεπτα διαλείμματα. Πασχίζω μ' ένα μπλοκάκι κι ένα μολύβι με γόμα στην άκρη να βάλω σε μια σειρά σκέψεις, εντυπώσεις, συναισθήματα, λέξεις.

...Επιστρέψαμε σ' ένα προαύλιο
λουσμένο στο φως του φθινοπώρου μας...

Στην ανατολική πλευρά του προαυλίου, κάτω από τους ευκάλυπτους, μαζεύονται οι «δημοφιλείς» του σχολείου: οι πιο καλές μαθήτριες; Τα πιο καλά κορίτσια; Οι πιο όμορφες; Οι πιο καλοντυμένες; Δεν έχω καταλάβει ακόμα. Πάντως αυτές αμέσως τις καταλαβαίνεις από τον αέρα του βαδίσματος, τη γωνία του βλέμματος, αν καταδεχτούν να σου ρίξουν κανέ-

να... Είναι όλες τους ντόπιες, καμία δεν έρχεται από τα γύρω χωριά με το «σχολικό» λεωφορείο – που μόνο σχολικό δε θα το 'λεγες· ένα παλιό αστικό είναι, που γίνεται σχολικό μόνο τις πρωινές ώρες, όταν μαζεύει τους μαθητές και τους φέρνει στο σχολείο, και τις μεσημεριανές, όταν μετά το σχολάσμα τους μοιράζει στα χωριά τους. Αυτό παίρνουμε κι εμείς, τα αδέρφια μου κι εγώ, γιατί το «εξοχικό μας» είναι κάπως απόμερα και το «σχολικό» περνάει μπροστά απ' την αυλή μας.

Μπαίνουμε κάθε πρωί και είναι σαν να μπαίνουμε σε άλλο κόσμο, σε άλλη εποχή, σε μια σκηνή από παλιά ελληνική ταινία, από αυτές που κοροϊδεύει η γιαγιά Δανάη και παρακολουθεί μετά μανίας και δακρύων η γιαγιά Κική. Εμείς μπαίνουμε σε μια άλλη εποχή και ένας άλλος κόσμος μας κοιτάζει σαν εξωγήινους: με το που ανεβαίνουμε στο «σχολικό» όλα τα κεφάλια, ακόμα και του οδηγού, γυρνάνε προς το μέρος μας κι όλων τα μάτια μάς κόβουν από πάνω ως κάτω. Ο αδερφός μου συνήθως λέει μια νυσταγμένη «'μέρααα», εγώ ποτέ δε λέω τίποτα και η αδερφή μου, ακόμα κι αν υπάρχει ελεύθερη θέση, αποφεύγει να καθίσει «μην τσαλακωθεί». Η αδερφή μου έχει μπει κιόλας στον κύκλο των «δημοφιλών». Εγώ κάνω κύκλους γύρω από τον εαυτό μου. Ο αδερφός μου ψάχνεται.

Ανάμεσα στους «ντόπιους» και στους «χωριάτες» η περιφρόνηση είναι αμοιβαία. Οι μεν για τους δε χρησιμοποιούν παρατσούκλια που δεν μπορώ ούτε να καταλάβω ούτε καν να αποστηθίσω. Η κάθε ομάδα έχει τους κύκλους της, παράδειγμα οι «χωριάτες» χωρίζονται σε «πλούσιους» και «φτωχούς χωριάτες»: το ίδιο συμβαίνει και με τους ντόπιους. Είναι σαν να 'ναι όλοι χωρισμένοι σε κύκλους που δεν εφάπτονται ποτέ και μέσα σε κάθε κύκλο να υψώνεται μια πυραμίδα που στη βάση της έχει τους φτωχούς και στην κορυφή της τους πλούσιους. Ο κάθε κύκλος και η κάθε ομάδα έχει ορίσει

τους χώρους της και μέσα στην τάξη και έξω στην αυλή. Είναι μια παράξενη γεωγραφία που πρέπει να συνηθίσω και να αποφασίσω πού θα κινούμαι, γιατί εδώ τα πράγματα είναι σφιχτά: χαρακτηρίζεις τον χώρο κι αυτός εσένα.

Η πιο ευέλικτη ομάδα είναι και η πιο αεικίνητη: τα αγόρια. Τα αγόρια, απ' όπου κι αν προέρχονται, απ' όπου κι αν κατάγονται, κινούνται πολύ και περνούν τα σύνορα συχνά και εύκολα. Καθώς δεν ενδιαφέρονται παρά μόνο για τον όγκο και το σχήμα των μυών τους, κοιτάνε πώς να πεταχτούν μπροστά για να τους δείξουν, ψάχνουν κοινό που θα τους θαυμάσει και αναζητούν αυτό το κοινό οπουδήποτε, σε κάθε κύκλο, σε κάθε ομάδα, σε κάθε φύλο. Το μόνο που τα νοιάζει είναι να ξεπεράσουν τους άλλους στη φιγούρα – είτε μυαλού είτε σώματος τους άλλους και προπαντός τα κορίτσια. Μου τη δίνουν. Είναι τόσο χαζό να ελπίζεις πως θα προκαλέσεις την προσοχή κάποιου ξεπερνώντας, προκαλώντας, ταπεινώνοντας με φιγούρες!

Δεν υπήρχαν τέτοιες διακρίσεις στο σχολείο μας στην πόλη. Βέβαια εκείνο ήταν ένα «καλό» ιδιωτικό σχολείο και όλοι λίγο πολύ ήμασταν ίδιοι, από όμοιες πάνω κάτω οικογένειες, από όμοιες γειτονιές. Ακόμα και τα απογεύματα όλα τα παιδιά ασχολούμασταν σχεδόν με τα ίδια πράγματα: γλώσσες, ωδεία, κολυμβητήριο ή τένις. Αυτό το σχολείο τότε δεν ήταν για μένα παρά ένα πέτρινο παλιό κτίριο με πέτρινο περιβόλο, όμορφο οπωσδήποτε αλλά πάντα σιωπηλό και άδειο, αφού πάντα το έβλεπα σε καιρό διακοπών, μια ωραία καρτ ποστάλ στις αναμνήσεις του καλοκαιριού.

Πέτρινες αίθουσες
κλειούνε βαθιά τους
τη σιωπή μας.

Έτσι τις λένε εδώ τις τάξεις: αίθουσες. Ο ένας τους τοίχος είναι «μαυροπίνακας» και οι καθηγητές ανεβαίνουν στην «έδρα» που στηρίζεται σε ξύλινο βάθρο. Στους διαδρόμους υπάρχουν ξεθωριασμένα κάδρα ηρώων του '21, στους τοίχους των τάξεων επιγραφές με καλλιγραφική γραφή και μπρούντζινα πλαίσια: «Γυναίξι πάσαις σιγή κόσμον φέρει».

Το σχολείο παλιά ήταν «Γυμνάσιο Θηλέων»· το αντίστοιχο «Αρρένων» στεγάζει σήμερα το υποκατάστημα της Εμπορικής. Ιστορικά κτίρια και το ένα και το άλλο, δωρεές ντόπιου εθνικού ευεργέτη, αλλά εγώ από μέσα το δικό μου σχολείο για πρώτη φορά το είδα με την εγγραφή μου φέτος τον Σεπτέμβρη, που κλείσαμε τη μία μας ζωή, την ψεύτικη όπως λέει η μητέρα, κι ανοίξαμε μια νέα άγνωστη σελίδα.

Ώρες ατέλειωτες για χρόνια
αποταμιεύαμε κάλπικα λόγια.

Γεμίζει σιγά σιγά η σελίδα, το μπλοκάκι πάλλεται καθώς το μολύβι μου τρέχει να προλάβει πριν τελειώσει το διάλειμμα. Το αεράκι αναδεύει τα κλαδιά στις λεύκες και στους ευκάλυπτους, ο ήλιος παίζει ανάμεσα στα ασημόγκριζα φύλλα.

...Την πιο εκλεπτυσμένη ποιότητα
φωτός
προσφέρει το φθινόπωρο
μήνα Νοέμβρη.
Ο αέρας σηκώνει το θολό
περιτύλιγμα,
ξελαμπικάρονται οι μπρούντζοι,
τα αθώα μας μάτια.

Ο πατέρας, θυμάμαι, αγαπούσε υπερβολικά το φθινόπω-

ρο. Ο σταθερός και ήρεμος χαρακτήρας του προτιμούσε τις ήσυχες ομορφιές αυτής της εποχής από τις ακρότητες του καλοκαιριού και του χειμώνα, από την επιπόλαιη μεταβλητότητα της άνοιξης. Δε χρειάστηκε να περάσει πολύς καιρός για να φτάσω στην ήρεμη παραδοχή πως είχε δίκιο. Όσα ακολούθησαν τον χαμό του οδήγησαν πολλές φορές την καρδιά μου στα όρια του καύσωνα κι άλλες τόσες την έκαναν να παγώσει μέχρι θανάτου. Κι όχι μόνο την καρδιά μου· και η ζωή μας άλλαξε τόσο απότομα «ρότα», όπως λένε και οι ντόπιοι, που η ψυχή μου ακόμα κι όταν δεν το γνώριζε αναζητούσε το ευγενικό θάλας του φθινοπωρινού ήλιου.

Η θεία Νίνα συνηθίζει να λέει πως χιλιάδες σημάδια μας προειδοποιούν κάθε φορά για το «πεπρωμένο», μόνο που χρειάζεται, λέει, για να τα «δει» το μάτι, το μυαλό να έχει κατακτήσει «υψηλούς βαθμούς συνειδητότητας»· η μητέρα μου δεν παίρνει ποτέ ξεκάθαρη θέση απέναντι στα αποφθέγματα της θείας – αλήθεια, πότε έρχεται; Στο συγκεκριμένο απόφθεγμα, πάντα χαμογελούσε αινιγματικά και έλεγε πως ο «υψηλός βαθμός συνειδητότητας» της θύμιζε τους βαθμούς καθαρότητας του οινοπνεύματος· τέτοιες στιγμές είχα πάντα την εντύπωση πως η μητέρα μου έκανε έναν λεπτό υπαινιγμό για την αδυναμία της αδερφής της στο αλκοόλ.

Η γιαγιά Δανάη, αντίθετα, με την ηγεμονική της καυστικότητα συνηθίζει να απορρίπτει ειρωνικά όλες τις θυμοσοφίες της θείας Νίνας περί οιωνών και να συμπληρώνει πικρόχολα πως η μικρή της κόρη χρειάστηκε να «γυρίσει όλη την υφήλιο, να ασπαστεί όλες τις θρησκείες του κόσμου, να ενστερνιστεί την ιδεολογία κάθε δοκησίσοφου» μόνο και μόνο για να καταλήξει να αναζητά σημάδια και μηνύματα, όπως ακριβώς τα δουλικά της γιαγιάς της.

Όπως και να 'χει, στην περίπτωση του πατέρα δεν υπήρξαν σημάδια. Ούτε ταραγμένα όνειρα, ούτε διαφορούμενες

φράσεις τυχαία ειπωμένες, ούτε κινήσεις με αμφίσημο συμβολισμό. Δεν υπήρξαν καν αντικειμενικές ενδείξεις: το αυτοκίνητό του ήταν πρόσφατα αγορασμένο –η μόνη αδυναμία που επέτρεπε στον εαυτό του ο πατέρας ήταν τα καινούρια μοντέλα ακριβών αυτοκινήτων– και η υγεία του καλύτερη από ποτέ. Κάθε φορά που τη μητέρα μου την επισκέπτονταν οι τακτικές ημικρανίες της, ο πατέρας την πείραζε λέγοντάς της πως οι πονοκέφαλοι ήταν «προϊκα της τάξης της και της αγωγής της». Ο ίδιος περηφανευόταν πως δε χρειάστηκε ποτέ να πάρει ούτε ασπιρίνη, γιατί «τα παιδιά της εργατικής τάξης άμα δεν αρρωστήσουν μικρά, δεν αρρωσταίνουν ποτέ».

– Είναι ζήτημα φυσικής επιλογής, συνέχιζε. Αφού δεν αρρώστησα, ακόμα κι αν μέχρι τα δώδεκά μου δεν είχαμε εμβόλια, πώς ν' αρρωστήσω τώρα που γυμνάζομαι κάθε εβδομάδα και πηγαίνω για τσεκάπ ανά εξάμηνο;

Η μητέρα δε σχολίαζε· χαμογελούσε μόνο. Κρατώντας τα σχολιά της για τον εαυτό της, νομίζω πως παραδεχόταν ότι το ζήτημα της διαφορετικής κοινωνικής τους προέλευσης ήταν ζήτημα ταμπού στις οικογενειακές συζητήσεις· με το χαμόγελό της ίσως ήθελε να δείξει πως για τις δικές της προχωρημένες αντιλήψεις τέτοιες οριοθετήσεις δεν είχαν σημασία.

...Πολλά λειτούργησαν
ως πρόφαση
για τη νεότητά μας.

(«Μας»; Ή «τους»; Θα το ξανακοιτάξω αργότερα στο σπίτι. Τώρα δεν προλαβαίνω.)

Ήταν κατακαλόκαιρο, αρχές του μόλις περασμένου Ιούλη. Είχα τελειώσει την πρώτη λυκείου και οι φωτογραφίες δείχνουν πως μόλις είχα αρχίσει να σχηματίζομαι σε μια κοπέλα όμορφη, αν και ατημέλητη. (Ποτέ δε θα τολμήσω να πα-

ραδεχτώ μπροστά σε άλλους πόσο με απασχολεί η νέα μου εμφάνιση – κάθομαι ώρες μπροστά στον καθρέφτη). Τα σιδεράκια των δοντιών μου είχαν αφαιρεθεί στο τέλος του Ιούνη, τα μαύρα μου μαλλιά είχαν μακρύνει πολύ, ακούρευτα όλο τον χειμώνα, η μέση μου είχε λεπτύνει, είχα πάρει πόντους αλλά τα ψωμάκια μου φαίνονταν ακόμα αισθητά, όπως φαίνονται και τώρα. Σε καμιά από τις φωτογραφίες δε χαμογελώ, κοιτάζω ήρεμα μπροστά, το βλέμμα μου έχει την ώριμη αποφασιστικότητα του μεγαλύτερου παιδιού της οικογένειάς. Στ' αυτιά μου διακρίνονται τα χρωματιστά ινδικά σκουλαρίκια, δώρο της θείας Νίνας, στον αριστερό μου δείκτη λαμποκοπά η τεράστια πέτρα ενός δαχτυλιδιού που προκαλεί περισσότερο με το μέγεθός του παρά με την ομορφιά του.

Είχαμε κιόλας μετακομίσει στο «θέρετρό μας». Ο πατέρας, παρά το γεγονός ότι η θερμοκρασία είχε κιόλας αγγίξει εκείνους τους βαθμούς που τον έκαναν να αποκαλεί την πόλη μας «κολαστήριο», δε μας είχε ακολουθήσει, όπως κάθε χρόνο άλλωστε. Θα μας επισκεπτόταν τα Σαββατοκύριακα, όσο του επέτρεπαν, δηλαδή, οι υποχρεώσεις της δουλειάς. Ο πατέρας ήταν δικηγόρος· πολύ επιτυχημένος.

Η μητέρα δεν είναι τίποτα, έτσι λέει η γιαγιά Κική, η μητέρα του πατέρα μου. Δηλαδή δε δουλεύει πουθενά. Παρά τις σπουδές της, παρά τη γλωσσομάθειά της, δεν εργάστηκε ποτέ. Η ίδια λέει πως δεν της χρειάστηκε η επιβεβαίωση της καθημερινής «κάρτας» σε ένα γραφείο για να νιώθει καταξιωμένη. Θεωρεί πως «δεν μπορείς να κρίνεις πόσο άξιος είναι ή δεν είναι ένας άνθρωπος, και μάλιστα μια γυναίκα, απ' τη δουλειά που κάνει – αυτό μόνο στους καιρούς μας συμβαίνει».

– Η εργασία παραμερίζει χίλια δυο αξιόλογα κριτήρια της προσωπικότητας, συνηθίζει να λέει, και μεταβάλλει τον άνθρωπο σε παραγωγική μηχανή.

Η αλήθεια είναι πως δεν είχε χρειαστεί ποτέ να δουλέψει.

Πολλά λειτούργησαν ως πρόφαση
για τη νεότητά τους.

(«Τους». Οριστικό. Συνεχίζω).

Κατά καιρούς έχει εργαστεί σε διάφορα προγράμματα, πολιτιστικά, κοινωνικά, εθελοντικά αλλά ποτέ από ανάγκη. Και ποτέ δεν έχει αναγκαστεί να αναθεωρήσει τις απόψεις της. Μέχρι τώρα. Ο πατέρας της, ο παππούς μου, ήταν ο μοναδικός γιατρός στη μικρή κωμόπολη που σήμερα αποτελεί το «θέρετρό μας». Οι αμοιβές του σε χρήμα και σε είδος –γάλα, κότες, αυγά– είχαν εξασφαλίσει στις δύο κόρες του, στην Ισμήνη –τη μητέρα μου– και στη Νίνα, την εκκεντρική θεία μου, περιουσία που ήταν ικανή να τις κρατήσει πολύ μακριά από την περιοχή της ανάγκης· και μακριά από την περιοχή της καθημερινότητας των άλλων ανθρώπων. Η μητέρα της, η γιαγιά Δανάη που δε θέλει να τη λέμε γιαγιά, ήταν η μοναχοκόρη τοπικού γαιοκτήμονα και ισόβιου πάρεδρου. Οι εκτάσεις της προίκας της κρατούσαν και εδαφικά σε απόσταση τα άλλα σπίτια και τους ταπεινούς τους ενοίκους.

Οι γονείς μου είχαν γνωριστεί όταν εκείνη σπούδαζε πολιτικές επιστήμες από ανία κι εκείνος νομική από ανάγκη· ανάγκη να διανύσει την τεράστια απόσταση που χώριζε το πανεπιστήμιο από το φτωχικό του σπίτι, σε μια εργατική δυτική συνοικία που εγώ και τα αδέρφια μου δεν είχαμε επισκεφτεί ποτέ. Στις μεγάλες γιορτές μας επισκεπτόταν η γιαγιά Κική, η μητέρα του πατέρα μου, και όχι εμείς εκείνη. Νωρίς το μεσημέρι, μετά το οικογενειακό γεύμα σηκώνόταν κι έφευγε προφασιζόμενη κούραση, ένιωθα όμως πως δεν ήθελε να συναντηθεί με κανέναν από τους απογευματινούς μας επισκέπτες και τους βραδινούς καλεσμένους. Ήξερα πως ο

πατέρας την επισκεπτόταν μόνος του συχνά, στο πατρικό του σπίτι. Με το καλό το αυτοκίνητο πάντα. Και τώρα ξέρω πως σ' αυτές τις επισκέψεις δεν ήταν μόνος.

Ο Ηρακλής απόψε τα κουτσόπινε
με την Κακία
όσο η Αρετή καθάριζε
την κόπρο του Αυγεία.

Χτυπάει κουδούνι. Δεν προλαβαίνω να τελειώσω. Πεινάω και διψάω. Δεν πρόλαβα ούτε στο κυλικείο να πάω. Δε θυμάμαι τι μάθημα έχουμε αυτή την ώρα. Θέλω να φωνάξω. Όλα τρέχουν ανάποδα με μένα, όλα τρέχουν ενάντια σε μένα. Θα το κλείσω κι ας μπω καθυστερημένη. Μάλλον έχουμε ΑΝΤΙΓΟΝΗ και η φιλόλογος είναι καλή, δε φωνάζει, μάλλον γιατί δεν μπορεί λόγω της εγκυμοσύνης της.

Τον άδειο διάδρομο συνταράζει
η κραυγή μας
για χρόνια κλεισμένη στο κάδρο:
Γυναίξι πάσαις σιγή
κόσμον φέρει

Τα μαζεύω γρήγορα και τρέχω. Το προαύλιο έχει κιόλας αδειάσει. Στη γωνία του τοίχου πέφτω πάνω στη Λέτα, μόλις έχει πετάξει το τσιγάρο.

– Καλά, ρε Τζένη, μου λέει, αφού είσαι και πολύ σπέσιαλ τυπάκι, γιατί δεν κάνεις παρέα με κανέναν; Τόσο καψούρα ήσουν με τον τύπο που άφησες πίσω, και του γράφεις κάθε μέρα; Ή είναι τόσο ζηλιάρης που του στέλνεις καθημερινές αναφορές;

– Κι εσύ, ρε Λέτα, αφού είσαι γενικά πολύ γατόνι, γιατί

δεν καταλαβαίνεις πότε σε παίρνει να μιλάς και πότε πρέπει να το βουλώνεις;

– Καλά ντε..., κάνει η Λέτα τραβώντας με νόημα την τελευταία συλλαβή, ανασηκώνει τους ώμους και με προσπερνάει μουρμουρίζοντας: Περίεργα χούγια!

Αλήθεια, περίεργη τους φαίνομαι εγώ, περίεργοι μου φαίνονται αυτοί, και οι δρόμοι μας δε θα είχαν συναντηθεί ποτέ, αν εκείνο το πρωινό του Ιούλη ο πατέρας δεν είχε καρφωθεί στον στύλο της ΔΕΗ λόγω υπερβολικής ταχύτητας. Δεν τον είδαμε ποτέ νεκρό. Αυτοκίνητο και οδηγός είχαν μετατραπεί σε άμορφη μάζα... Άμορφη μάζα!

